

УДК 159.922.6-053.66

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ****ЮРКОВ О.С., ЛИТКО Е.С.**

Мукачівський державний університет

В статті розглянуто основні підходи до розуміння природи внутрішньоособистісних конфліктів. Описано погляди різних вітчизняних та зарубіжних авторів минулого та сучасності.

Ключові слова: *конфлікт, внутрішньоособистісний конфлікт, З.Фрейд, К.Юнг, К.Хорні, Е.Берн, А.Маслоу, Л.Фестінгер, Р.Ассаджиолі, О.Р.Лурія, В.М.М'ясищев.*

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема внутрішньоособистісних конфліктів стає особливо актуальною у зв'язку зі зростанням напруги в різних сферах соціальної взаємодії. З кожним днем кількість стресогенних факторів у житті людини збільшується, що призводить до того ж таки внутрішнього конфлікту. Що далі, то частіше можливості не співпадають з можливостями людей.

Саме тому дослідження природи внутрішньоособистісних конфліктів є такою важливою наданий час. Перш ніж допомогти клієнту побороти внутрішній конфлікт, важливо проаналізувати його причини, особливості протікання та можливі наслідки.

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктом даного дослідження виступають погляди різних авторів на природу внутрішнього конфлікту

Постановка задачі

Метою дослідження є узагальнення теоретичних підходів до вивчення внутрішньоособистісних конфліктів як зарубіжних, так і вітчизняних авторів минувшини і сучасності.

Завданням є аналіз та узагальнення теоретичних знань щодо внутрішньоособистісних конфліктів зарубіжних та вітчизняних авторів.

Результати та їх обговорення

Питання внутрішніх конфліктів не є новим для психології. Наукове дослідження внутрішньоособистісних конфліктів починається з кінця ХІХ століття, і пов'язане з ім'ям засновника психоаналізу – З.Фрейда. Згідно вчення Фрейда людина конфліктна по своїй природі. У ній від природи борються два протилежних інстинкти, які визначають його поведінку. Таким інстинктами є: ерос (сексуальний інстинкт, інстинкт життя і самозбереження) і танатос (інстинкт смерті, агресії, деструкції і руйнування). Внутрішньоособистісний конфлікт і є наслідком вічної боротьби між еросом і танатосом. Конфліктна природа людини представлена в його поглядах на структуру людської особистості. Внутрішній світ людини включає три інстанції: Воно (Id (ід)), Я (Ego), Супер-Я (Super-ego).

Воно – первинна інстанція, яка керується принципом задоволення, проявляється в неусвідомлених бажаннях, потягах і інстинктах, біологічних потребах. „Хочу все і тут!” ось девіз, яким керується воно. Бажання до раптового задоволення, неготовність враховувати ні зовнішні ні внутрішні умови, нездатність передбачити наслідки – такі атрибути цього нижчого щабля людської особистості. Проте не варто уявляти собі, що воно це лише грубий розбійник. Дитячі сни і пам'ять про блаженних хвилинах нашого життя, образ безпечного куточка, радість першого відгуку на твоє прохання – все це живе в Воно.

Я – це розумна інстанція, яка базується на принципові реальності. Я розділяє внутрішнє і зовнішнє, суб'єктивне і об'єктивне, бажане і реальне. Власне через це Я раціонально формує плани узгодження того що хочеться і того що є реальним.

Супер-Я – це цензурна інстанція, яка базується на принципі реальності і уявленню про соціальні норми, цінності, вимоги, які суспільство висуває до особистості. Основні внутрішні протиріччя відбуваються між Воно і Супер-Я, які регулює і вирішує Я. Тобто при виникненні будь-якої потреби Воно вимагає: «Хочу!?!»; Супер-Я буде запитувати: «А чи справедливо це?»; а Я почне шукати раціональний шлях виходу із ситуації, яка склалася. Найчастіше рішення буде знайдене автоматично, проте в критичних ситуаціях настає гострий конфлікт інстанцій, особливо тоді коли позиції сторін протилежні. Тоді, коли Я не змогло вирішити протиріччя тоді виникають глибокі переживання, які характеризують внутрішньоособистісний конфлікт.

У своїй теорії Фройд не тільки розкриває причини внутрішньоособистісних конфліктів, але і розкриває механізми захисту від них. Основним механізмом захисту він вважає сублімацію – перетворення сексуальної енергії людини в інші види його діяльності, в тому числі і в творчість. Крім того Фройд виділяє такі захисні механізми, як: проекція, раціоналізація, витіснення, регресія.

Згідно із поглядами Альфреда Адлера формування характеру особистості відбувається протягом перших п'яти років життя людини. В цей період він відчуває на собі вплив несприятливих факторів, які і породжують у нього комплекс неповноцінності. В дитинстві будь-яка особа переживає комплекс неповноцінності по відношенню свого розвитку до батьків, братів і оточуючих. Це почуття неповноцінності викликає постійну тривогу, жаждою дій, пошук ролей, прагнення до психічного і фізичного удосконалення. Процес компенсації неповноцінності автор вважає творчою силою, яка здатна привести особу до вищих досягнень, навіть фізичні чи вроджені дефекти можуть бути подолані цією силою. Історія підтвердила той парадоксальний факт, що багато великих музикантів володіли дефектами слуху, багато великих художників дефектами зору, серед знаменитих полководців були люди зовсім невеликі на зріст, які в дитинстві були досить кволими. Наведу конкретний приклад на користь цієї теорії: самий відомий оратор древності Демосфен в юності тихо говорив і заїкався. Долаючи свою неповноцінність особа розвиває себе. Основними перепонами для подолання комплексу неповноцінності автор вважав надмірну опіку батьків, або велику слабкість органу тіла. У цьому випадку всі страждання від невдач спресовуються в комплекс неповноцінності – постійне глибинне переживання власної нездатності. Такі особи зазвичай прагнуть до суперкомпенсації, до кривого переконання себе та інших в своїх мнених успіхах.

Адлер розкриває шляхи вирішення таких конфліктів. Перший – це розвиток «соціального почуття», соціального інтересу. Розвинуте соціальне почуття проявляється в цікавій роботі. Другий – стимуляція власних здібностей, досягнення переваг над іншими. Компенсація комплексу неповноцінності через стимуляцію власних здібностей може мати три форми прояву: а) адекватну компенсацію (коли відбувається співпадіння переваг із змістом соціальних інтересів у спорті, музиці, творчості); б) суперкомпенсація (коли відбувається гіпертрофічний розвиток однієї із здібностей, і яка має яскраво виражений егоїстичний характер); в) мнима компенсація (коли комплекс неповноцінності компенсується хворобою, чи іншими обставинами, які не залежать від суб'єкту).

Карл Юнг в поясненні внутрішньоособистісного конфлікту виходив із визнання конфліктної установки самої особистості. В книзі «Психологічні типи», яка вийшла в світ у 1921 році він дав типологію особистості, яку досі вважають однією із самих переконливих класифікацій людських типів. Автор виділив вісім типів, запропонувавши їх класифікувати по чотирьом функціям психіки: мислення, відчуття, почуття і інтуїція. Кожна із функцій може проявлятися в двох напрямках: екстраверсія і інтроверсія. Таким чином основні 8 типів особистості такі: мислитель-екстраверт,

мислитель-інтроверт, відчуваючий-екстраверт, відчуваючий-інтроверт, емоційний-екстраверт, емоційний-інтроверт, інтуїтивний-екстраверт, інтуїтивний-інтроверт. Головним в типології Юнга є спрямованість особистості – екстраверсія чи інтроверсія. Власне це і визначає особистісну установку, яка в кінцевому підсумку і проявляється в внутрішньо особистісному конфлікті. Так екстраверт орієнтований на зовнішній світ. Він будує свій внутрішній світ у відповідності до зовнішнього. Інтроверт занурений в себе, для нього найголовніше світ внутрішніх переживань, а не зовнішній світ з його правилами і законами. Тобто екстраверт піддається внутрішньоособистісним конфліктам більш частіше ніж інтроверт[3,4,5].

Найповніше і найгрунтовніше проблема внутрішньоособистісного конфлікту викладена в роботах К.Хорні. На думку К.Хорні, різним людським культурам відповідають свої певні взаємовідносини та неврози. Людській культурі властиві певні характерні труднощі, які віддзеркалюються у вигляді конфліктів у житті кожної людини: певні проблеми породжуються специфічними життєвими умовами, які існують у певній культурі, адже мотиваційні сили та конфлікти в інших культурах є відмінними.

Істотну частину своїх досліджень К.Хорні присвятила невротичному конфлікту – неврозу, який є відмінним від звичайних конфліктів. На думку К.Хорні, неврози викликаються порушеннями людських взаємостосунків. Русійними силами неврозу є два потяги: нав'язливий потяг до прихилення, любові та потяг до влади. Невротичний конфлікт закладається в ранньому онтогенезі людини: важливе значення переживань дитинства зберігається у зв'язку з базальною тривожністю, яка несе в собі зародок потенційного конфлікту між бажанням покладатися на інших і неможливістю зробити це через недовіру і вороже почуття до них.

К.Хорні вважала, що основою внутрішніх конфліктів є так званий базальний конфлікт, який є «динамічним центром неврозу». Базальний конфлікт породжується несумісними типами відносин: прагнення до взаємовідношень з іншими людьми – конформізм; намагання віддалитися від людей – потяг до незалежності та намагання діяти проти людей – агресія. Патогенний конфлікт є захованим в середині людини і їй невідомим. Прагнення звільнитися від внутрішніх конфліктів змушує людину витратити величезну кількість енергії та інтелектуальних сил на «вирішення» цих конфліктів, а точніше на заперечення їх існування або створення штучної гармонії.

На думку К.Хорні, з невирішених конфліктів народжуються різноманітні страхи. З пустої трати енергії, неминучої втрати моральної цілісності, з відчуття заплутаності у конфліктах виникала «глибока безнадія».

На думку К.Хорні, свідоме переживання конфлікту може дати безцінну перевагу. Усвідомлення суті конфлікту, пошук власних рішень веде до внутрішньої свободи [1].

Цікаві погляди щодо внутрішнього конфлікту належать Е.Берну, який виділив у структурі особистості три складові, які визначені ним як стани «Я». це – «Батько», «Дорослий», «Дитина».

Всі три стани виявляються в соціальній взаємодії і змінюють один одного. На думку Е.Берна, для правильного функціонування особистості необхідно гармонійне поєднання всіх трьох Его-станів. При пригніченні однієї зі складових особистості іншими або проявленні її у тих ситуаціях, які вона не повинна контролювати порушується психічна рівновага і виникає внутрішній конфлікт. Е.Берн метою трансактного аналізу вважає оволодіння внутрішнім конфліктом через діагноз стану «Я», за допомогою стабілізації тих станів у яких дорослий міг би зберегти контроль над особистістю в стресових ситуаціях[1].

Психологи-біхевіористи у своїх теоріях основну увагу приділяли поведінці особистості, точніше сукупності реакцій організму на стимули зовнішнього середовища. Будь-яка поведінка особистості детермінується вимогами та нормативами оточення, нагороджуючи, караючи чи ігноруючи її поведінкові реакції. Представники цього підходу вважають, що внутрішньоособистісний конфлікт як невроз, а за своєю суттю це просто погана звичка, точніше, результат засвоєння помилкових детермінант. Такі помилкові обумовлювання або неадекватні форми поведінки людини можна відкоригувати за допомогою тренування [8].

Інші погляди на сутність внутрішньоособистісного конфлікту мали такі вчені-необіхевіористи, як Н. Міллер і Д. Доллард. У теорії фрустрації сутність внутрішньоособистісного конфлікту вчені пов'язували зі специфікою реакції індивіда на різні перешкоди. На їх думку, зовнішній світ є ворожим людині й постійно створює перешкоди, що можуть проявлятися як фізичні, моральні, духовні фрустрації. Усе життя особистості полягає у відборі та реалізації способів боротьби з цими фрустраціями. Саме на фоні боротьби з фрустрацією в особистості виникає агресивність - прагнення зруйнувати чи «знести» перешкоду. Фрустрація зазвичай, як вважають вчені, передує внутрішньоособистісному конфлікту [7].

У рамках гуманістичної психології пропонується інша теорія внутрішньоособистісних конфліктів. В основі конфлікту, за К. Роджерсу, лежить протиріччя, що виникає у особистості між усвідомленими, але помилковими самооцінками, які людина здобуває протягом життя, і самооцінкою на неусвідомлюваному рівні.

Широку популярність отримала концепція внутрішньоособистісного конфлікту американського психолога Абрахама Маслоу. Згідно із його поглядами, мотиваційну структуру особистості утворює ряд ієрархічних потреб:

- 1) фізіологічні потреби;
- 2) потреби в безпеці;
- 3) потреби в коханні;
- 4) потреби в повазі;
- 5) потреби в самоактуалізації.

Найвища потреба – потреба в самоактуалізації, тобто в реалізації потенцій, здібностей і талантів людини. вона виражається в тому, що людина прагне бути тим, ким вона може стати, але це їй не завжди вдається. Самоактуалізація присутня у більшості людей, але лише у деякого вона є повністю реалізованою. Цей розрив між прагненням до самоактуалізації і реальним результатом і лежить в основі внутрішньоособистісного конфлікту.

Більш впливовою в психології виявилася традиція дослідження внутрішньоособистісних конфліктів, закладена К.Левінім, який виводив ці конфлікти не з внутрішніх процесів самої психіки, а з аналізу проблем, що виникають у життєвій ситуації індивіда. Предметом його уваги стали конфлікти, що виникають в результаті боротьби мотивів, одночасної актуалізації суперечних один одному або несумісних мотивів. Опис цього виду конфліктів, що належить Левіну, вважається класичним. Левін розглядав конфлікт як одночасний вплив на індивіда протилежно спрямованих сил рівної величини, розрізняючи при цьому три основних варіанти конфліктів:

- конфлікт «прагнення – прагнення», який виникає тоді, коли обидві цілі однаково привабливі;
- конфлікт «уникнення – уникнення», де треба обрати між двома однаково не привабливими перспективами;
- конфлікт «прагнення – уникнення», в ситуації, коли ціль однаково приваблює і відштовхує [1].

В рамках когнітивної психології внутрішньоособистісний конфлікт розглядався як когнітивний дисонанс – суперечливість уявлень, думок, установок, ставлень в межах когнітивного поля.

Когнітивний дисонанс розглядається як прагнення до зменшення негативних станів дискомфорту, який пов'язаний з тим, що в індивіда одночасно є два «знання», психологічно не сумісних. Переживаючи дисонанс людина прагне зменшити його або хоча б не допустити його збільшення. Чим сильнішим є дисонанс, тим сильніше виявляється прагнення його подолати.

На думку Фестінгера є чотири типи дисонансних відносин: логічна неузгодженість; неузгодженість з культурними нормами; неузгодженість із знаннями різної степені узагальнення; неузгодженість з минулим досвідом.

Досить цікавою є теорія Р.Ассаджиолі, який спробував у своїй теорії з'єднати все краще, що було вироблено в різних психологічних напрямках. Вважаючи, що одним з фундаментальних мотивів особистості є прагнення до внутрішньої інтеграції, Р. Ассаджиолі вбачав суть внутрішньоособистісного конфлікту в наявності сильно діючих суперечностей усередині особистості, які знижують загальну цілісність «Я». Вчений виокремлював декілька типів конфліктів, в основі яких були виявлені різні суперечності. По-перше, це суперечності між інертністю, лінощами, прагненням до безпеки, які акумулюються в конформності, з одного боку, і прагненням до зростання, самоствердження, ризику - з іншого; по-друге, конфлікт може бути викликаний пробудженням нових потягів чи потреб, що входять у суперечність зі старими; по-третє, конфлікт може виникати при амбівалентності, подвійності ставлення людини до життя [2].

Відомий соціальний психолог Т. Шибутані, розглядаючи внутрішньоособистісний конфлікт як, насамперед, рольовий, визначає два різних його види. Перший вид зумовлений, тим, що «людина постає перед декількома еталонними групами». У такій ситуації людині важко визначити чи успішно інтерпретувати свою «Я – концепцію», оскільки вона знаходиться перед суперечливими вимогами різних соціальних груп, котрі вимагають виконання нею різних соціальних ролей. Цей тип конфлікту вчений окреслив як конфлікт альтернативного способу розуміння однієї і тієї ж ситуації. В тому ж випадку, коли «люди змушені грати ролі, що містять суперечливі права й обов'язки», може виникати конфлікт, що у Т. Шибутані одержав назву, «маргінальний» [9].

Згідно з положенням теорії німецького психолога, творця «позитивної» психотерапії Н. Пезешкіана, суть внутрішньоособистісного конфлікту полягає в регулярно повторюваних формах поведінки особистості, які не завжди узгоджуються з існуючою системою взаємин, норм поведінки, спілкування інших людей. Невміння людини змінити форми поведінки, стосунки з іншими людьми або деякі життєві оцінки, принципи, взаємини призводять її до стану конфлікту. Причому, на думку Н. Пезешкіана, стан внутрішньоособистісного конфлікту може бути викликаний досить часто не тільки будь-якими значущими подіями, але й особистими душевними травмами, які систематично впливають на найбільш «чуттєві» чи слабкі емоційні зони свідомості людини.

Цікавим також є погляд чеських дослідників К. Блага і М. Шебека щодо чинників виникнення внутрішньоособистісного конфлікту людини. На їх думку, визначити це явище необхідно, насамперед, виходячи з розуміння «системи Я» особистості. В їх розумінні зріла, розвинута «система Я» цілісно об'єднана у так зване «глобальне Я». Його складові – це процеси, стани, почуття, бажання, цілі особистості. Крім того, в системі «глобального Я» існує «ієрархічна структура осей образу себе і саморозуміння». Ця структура містить у собі такі осі, як: «Я є», «Я хочу», «Я маю», «Я

ідеал», «Совість», «Соціальна роль», «Ким я буду» та ін. Вчені вважають, що внутрішньоособистісний конфлікт у людини виникає в тому випадку, коли відбувається дезінтеграція її глобального «Я», або коли порушується ієрархічність у структурі осей. [6].

Проблема внутрішньоособистісного конфлікту особистості всебічно досліджувалася і в російській психології. Вперше сутність презентована в роботах відомого вченого О.Р.Лурія. Спираючись на теорію «фізіологічної помилки» І.П. Павлова, вчений висунув положення про те, що внутрішньоособистісний конфлікт може виникати за умови, якщо:

а) подразник, який діє на організм, виявляється занадто сильним, завдання дуже важке й організм не в силі відповісти адекватною реакцією;

б) тенденції індивіда, набуті в процесі життя, не узгоджуються, з його соціальними установками й навичками, а також із зовнішніми заборонами, протидіями соціального середовища;

в) у поведінці індивіда зіштовхуються дві потужні, але протилежно спрямовані тенденції, які взаємно заперечують одна одну.

Психолог В.М. М'ясищев у своїх працях внутрішньоособистісним конфліктом називає «психологічну презентацію назрілого протиріччя». Цей стан психічної напруги розглядався вченим як передумова, умова або результат виникнення конфлікту всередині особистості. Тривалість та інтенсивність конфлікту залежить від того, яке місце займають порушені антагоністичні взаємодії у всій системі відносин людини. При зіткненні центральних відносин конфлікт набуває глобальних розмірів, захоплюючи всю особистість.

Під внутрішньоособистісним конфліктом насамперед розуміють мотиваційний конфлікт, боротьбу мотивів. Так, на думку В.С. Мерліна, психологічний конфлікт являє собою результат гострого незадоволення глибинних і актуальних мотивів та взаємин особистості. І якщо в процесі діяльності виникає стан більш-менш тривалої дезінтеграції особистості, який пов'язаний із загостренням існуючих раніше або виникненням нових протиріч між різними сторонами, властивостями чи взаєминами особистості, то такий стан визначається як психологічний конфлікт.

В.Є. Семенов, Є.С. Кузьмін визначали внутрішньоособистісний конфлікт через зіткнення протилежно спрямованих мотивів. На їх думку, «внутрішньоособистісний конфлікт - це зіткнення рівних за силою та значущістю, але протилежно спрямованих мотивів, потреб, інтересів, потягів людини, які відображають суперечливі зв'язки із соціальним середовищем».

У контексті діяльнісного підходу внутрішньоособистісний конфлікт був проінтерпретований О.М. Леонтьєвим. Згідно з його позицією, різноманітні соціальні відносини, в які вступає людина в процесі діяльності, є об'єктивно суперечливими. Звідси й мотиви, породжені різними видами діяльностей, можуть також перебувати в протиріччі один з одним. Протиріччя різних мотивів можуть породжувати конфлікти, які за певних умов зафіксуються особистістю й входять до її структури.

В.В. Столін виявляв сутність внутрішньоособистісного конфлікту, виходячи з такого поняття як особистісний сенс. На думку вченого, самосвідомість має певну внутрішню цілісність. Ступінь внутрішньої цілісності, послідовності образу «Я» є наслідком «узгодженості-розбіжності» реального та ідеального образів «Я», сумісності чи несумісності окремих його особистісних якостей. Узгоджуючись з мотивами і цілями особистості в реальній життєдіяльності, її якості можуть мати для неї «нейтральний» чи особистісний сенс. Останнє визначається тим, наскільки певні якості перешкоджають чи сприяють реалізації життєвих задумів особистості. Окремі її якості або риси можуть набувати конфліктного особистісного сенсу за умови залучення

особистості до різних, іноді «перехресних» діяльностей, особистісний зміст яких визначається в значеннях, тобто когнітивно, і в переживаннях - почутті невдоволення чи гордості за досягнутий успіх. Таким чином, упорядкованість, внутрішня погодженість чи, навпаки, конфліктність самосвідомості особистості залежить, вважає автор, від ступеня визначеності особистісного сенсу.

У дослідженнях О.Б. Фанталової в поняття внутрішньоособистісного конфлікту передовсім покладено стан розриву в системі «свідомість-буття», зокрема розриву між потребою в досягненні внутрішньозначущих ціннісних об'єктів і можливістю їхнього досягнення в реальності. Потреби й можливості визначаються через такі показники як цінність і досяжність, які відбивають ступінь внутрішнього дискомфорту. Індекс розбіжності цінності й досяжності слугує індикатором внутрішніх конфліктів, оскільки його величина завжди вказуватиме на ступінь розбіжності між тим, що є, і тим, що має бути, між хочу й маю, а також хочу й можу.

За основу розуміння внутрішньоособистісного конфлікту особистості, на думку дослідників Є.А. Донченка і Т.М. Титаренко, необхідно взяти таке поняття, як суперечність. Діалектична суперечність, що виникає в особистості на різних етапах життя, - це необхідний атрибут саморуку особистості як суб'єкта життя. Епіцентром виникнення суперечності є самосвідомість особистості. Ілюзії самосвідомості часто породжуються тим, що в людини під впливом певних життєвих обставин виникають значні розбіжності між реальним і соціальним, а також між реальним та ідеальним образом «Я». Сам же стан внутрішньоособистісного конфлікту виникає тоді, вважають вчені, коли порушується відповідність між трьома складовими діяльності особистості: операційною, мотиваційно-цільовою, змістовною.

Розуміючи внутрішньоособистісний конфлікт як, насамперед, рольовий конфлікт особистості, І.С. Кон виділив декілька видів внутрішньоособистісних рольових конфліктів. «По-перше, - відзначає І.С. Кон, - такий конфлікт може бути міжрольовим. Зміст його полягає в тому, що різні соціальні ідентичності й ролі (скажімо, професійні, сімейні) не збігаються і часто суперечать одна одній. По-друге, конфлікт може бути внутрішньорольовим. У цьому випадку кожна «соціальна роль» є ставленням, відносно якого його учасники можуть визначитись та визначаються по-різному. І по-третє, він може бути конфліктом ставлення індивіда до ролей, які він виконує. У цьому випадку розуміється, що ставлення індивіда до своїх ролей є вибіркоким: одні функції і види діяльності сприймаються як органічні, центральні, невіддільні від власного «Я», інші, - як більш-менш зовнішні, периферійні, штучні. Будь-яка перебудова рольової системи супроводжується відповідними змінами в «образі Я». Втрата соціально і особистіснозначущих ролей, не компенсована одержанням нових, рівноцінних чи кращих ролей, зазвичай переживається болісно».

Деякі вчені висловлюють думку, що сутність внутрішньоособистісного конфлікту полягає у невідповідності впливу середовища, вродженому типу реагування - темпераменту. Таку позицію при розгляді внутрішньоособистісного конфлікту відстоював В.І. Гарбузов. Вчений пов'язував цю невідповідність з вимірами меланхолічного, холеричного, сангвінічного і флегматичного типів темпераменту.

Аналізуючи процес самовизначення особистості в сучасних умовах, І.В. Родних вважає, що зазначений феномен може проявлятися у формі внутрішньоособистісного морального конфлікту. Для такого конфлікту, як відзначає дослідник, «характерна ситуація, в якій суб'єкт діяльності поставлений перед необхідністю зробити вибір однієї з двох взаємозаперечних форм поведінки, або в узагальненому й абстрактному визначенні однієї з двох моральних цінностей».

В.П. Каширін вважає, що сутність внутрішньоособистісного конфлікту необхідно розглядати у зв'язку з такою категорією, як домагання особистості.

Домагання особистості різною мірою відповідають її можливостям (вони можуть бути адекватними, завищеними або заниженими), що визначає характер їхньої взаємодії з безпосереднім оточенням. На думку В.П. Каширіна, занижені або завищені домагання якраз призводять до внутрішньоособистісного конфлікту. Конфлікт виникає в результаті зіткнення двох внутрішніх спонукань, відбитих у свідомості у вигляді самостійних цінностей. Внутрішній конфлікт відбувається у формі особливого «ціннісного переживання». Показником внутрішньоособистісного конфлікту служить сумнів у щирій цінності мотивів і принципів, якими керується в житті суб'єкт [6].

До більш сучасних досліджень внутрішньоособистісного конфлікту відноситься теорія О.Я. Анцупова, А.І. Шипілова, котрі визначають внутрішній конфлікт як глибокі переживання, викликані внутрішніми суперечностями.

Серед умов виникнення внутрішньоособистісного конфлікту виділяють:

- особистісні (наявність складного внутрішнього світу, розвиненої ієрархії мотивів, системи почуттів, схильності до самоаналізу і рефлексії);
- ситуативні:
  - а) зовнішні (об'єктивні перешкоди; вимоги суспільства, оточуючих);
  - б) внутрішні (протиріччя між значущими, приблизно рівної сили відносинами, яке сприймається як нерозв'язне).

А.Я. Анцупов і А.І. Шипілов виділяють показники внутрішньоособистісних конфліктів.

Когнітивна сфера:

- суперечливість «образу Я»;
- зниження самооцінки;;
- усвідомлення свого стану як психологічної безвиході, затримка прийняття рішення;
- суб'єктивне визнання наявності проблеми цінності вибору, сумнів в істинності мотивів і принципів, якими суб'єкт раніше керувався.

Емоційна сфера:

- психоемоційна напруга;
- значні негативні переживання.

Поведінкова сфера:

- зниження якості та інтенсивності діяльності;
- зниження задоволеності діяльністю;
- негативний емоційний фон спілкування.

Інтегральні показники:

- порушення нормального механізму адаптації;
- посилення психологічного стресу.

Висновки

Отже, в рамках різних психологічних шкіл склалися різні уявлення про природу внутрішньоособистісного конфлікту. Аналіз теоретичних матеріалів дає змогу виокремити погляди З.Фрейда, які найбільш повно пояснюють природу внутрішнього конфлікту людини через взаємодію трьох структурних елементів її особистості; А.Адлера – комплекс неповноцінності; Юнга – природна конфліктна установка особистості; К.Хорні з її розумінням внутрішнього конфлікту як базального конфлікту; Е.Берна – розуміння внутрішньоособистісного конфлікту як пригнічення якогось з трьох Его-станів («Батько», «Дитина», «Дорослий»).

В рамках поведінкової психології внутрішній конфлікт визначається як невроз і сукупність не правильно засвоєних поведінкових реакцій.

Когнітивний підхід у вивченні внутрішній конфліктів, який виводить на перший план суперечності в поглядах, думках, знаннях самої людини.

У рамках гуманістичної психології пропонується інша теорія внутрішньоособистісних конфліктів. В основі конфлікту, за К. Роджерсу, лежить протиріччя, що виникає у особистості між усвідомленими, але помилковими самооцінками, які людина здобуває протягом життя, і самооцінкою на неусвідомлюваному рівні.

Інший представник даного напрямку А. Маслоу вважає причиною внутрішнього конфлікту розрив між прагненням до самоактуалізації і реальним результатом.

У вітчизняній психології питання внутрішнього конфлікту розвивалося не менш інтенсивно ніж за кордоном. Так, найбільш поширеними є погляди О.Р. Лурія, що внутрішньоособистісний конфлікт може виникати за умови зіткнення особистісних установок особистості з соціальними установками, або ж зіткнення двох потужних, але протилежноспрямованих тенденцій.

В.М. М'ясищев визначає внутрішньоособистісний конфлікт як «психологічну презентацію назрілого протиріччя». Цей стан психічної напруги розглядався вченим як передумова, умова або результат виникнення конфлікту всередині особистості.

В.Є. Семенов, Є.С. Кузьмін визначали внутрішньоособистісний конфлікт через зіткнення протилежно спрямованих мотивів.

Є.А. Донченко і Т.М. Титаренко розглядають внутрішньоособистісний конфлікт як обов'язковий атрибут розвитку особистості.

І.С. Кон визначає внутрішній конфлікт, як конфлікт соціальних ролей, які виконує людина взаємодіючи з соціумом.

О.Я. Анцупов, А.І. Шипілов визначають внутрішній конфлікт як глибокі переживання, викликані внутрішніми суперечностями.

Велика кількість поглядів на природу внутрішньоособистісного конфлікту дозволяє більш повно зрозуміти можливі причини даного виду конфліктів, проаналізувати можливі наслідки, а також знайти шляхи вирішення внутрішніх конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми розвитку особистості у сучасному суспільстві / [Алмашій І.І., Березовська Л.І., Брецько І.І. та ін.]; за загальною редакцією Щербан Т.Д. ООО «НПП «Интерсервис» – К. 2015. – 293с.
2. Ассаджиоли Р. Психосинтез: теория и практика. / Р. Ассаджиоли – М.: Прогресс, 1994. – 345с.
3. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии. / С.М. Емельянов – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 368 с.
4. Конфликтология: Учебник для вузов / В.П. Ратников и др. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 512 с.
5. Конфликтология / Под ред. А.С. Кармина, СПб.: Издательство «Лань», 1999. – 448 с.
6. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Випуск 2. – с. 108-118.
7. Miller N. Social learning and imitation. / N. Miller, J. Dollard New Haven, 1941. – 232p.
8. Хьелл Л. Теории личности (Основные положения, исследования и применения). / Л. Хьелл, Д. Зиглер – СПб: Питер Ком, 1999. – 608 с.
9. Чистяков С.А. Аналіз внутрішньоособистісного конфлікту як психологічного явища // Збірник наукових праць № 16. Частина II. / С.А. Чистяков – Хмельницький: Видавництво НАПВУ, 2001.

АНОТАЦІЯ

ИССЛЕДОВАНИЕ ВНУТРИЛИЧНОСТНЫХ КОНФЛИКТОВ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

В статье рассмотрены основные подходы к пониманию сути внутриличностных конфликтов. Описаны взгляды разных отечественных и зарубежных авторов прошлого и современности.

Ключевые слова: конфликт, внутриличностный конфликт, З.Фрейд, К.Юнг, К.Хорни, Е.Берн, А.Маслоу, Л.Фестингер, Р.Ассаджиоли, О.Р.Лурія, В.М.М'ясищев.

SUMMARY

RESEARCH OF INTRAPERSONAL CONFLICTS: HISTORY AND CONTEMPORANEITY

The article deals with the basic approaches to understanding of nature of intrapersonal conflicts. The views of different authors of the past and contemporaneity are described in article.

Key words: conflict, intrapersonal conflict, Z.Freud, K.Jung, K.Horney, E.Bern, A.Maslow, L.Festinger, R.Assadzioli, O.Luria, B.Myasishchev.

УДК – 159.947.3–053.6

ОСОБЛИВОСТІ ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКА

ЮРКОВ О.С., ФЕЛЬЦАН М.І.

Мукачівський державний університет

В статті розглядаються психологічні особливості вольової сфери особистості, вольові дії та якості. Висвітлюється питання формування та розвитку вольової сфери підлітка, самовиховання його волі.

Ключові слова: воля, вольові дії, вольовий акт, вольові якості особистості, самовиховання та вольова регуляція підлітка

Соціально – економічні, політичні умови нашого суспільства потребують виховання нового, психологічно стійкого типу особистості, який здатний до саморегуляції, саморозвитку та вдосконалення, вміє ставити мету та відповідно до неї вирішувати життєві задачі, долаючи труднощі та перешкоди. Основою для формування даних рис особистості виступає вольова сфера. Враховуючи те, що вольова сфера безпосередньо впливає на поведінку та діяльність людини, є взаємопов'язаною з різними аспектами структури особистості (мисленням, пізнавальною діяльністю, увагою, емоційною сферою), в даний час є актуальним питання про формування та розвиток волі в різних умовах. Питання природи феномена волі в сучасній психології є досить проблематичним. Незважаючи на багатовікову історію, проблема волі досліджувалась багатьма вченими, але на сьогоднішній день дана проблема не користується популярністю.

Об'єкти та методи дослідження

Питанням розвитку та функціонуванням вольової сфери особистості займалися такі вчені як: Ф.Дондерс, Д. Кеттел, М. Ланге, Г. Гартшорн, Ф. Мей; Т. Челпанов, В.Франкл, Л. Виготський та інші. Вагомий внесок у з'ясування фізіологічних механізмів вольових дій було здійснено І. Сеченовим, І. Павловим, В.Бехтеревим, що дозволило уникнути суб'єктивістського підходу при розгляді проблематики волі та довести зв'язок між вольовими якостями та зовнішніми і внутрішніми стимулами. Сучасні дослідження вольової сфери особистості представлені в роботах В.А.Іваннікова, Є.В.Ейдмана, В.В.Нікандрова.

Проблема природи феномена волі вивчалася з точки зору філософії, фізіології, психології тощо. В науковій літературі існує чимало підходів до розуміння вольової сфери особистості та її першоджерел, проте слід зазначити, що у кожній людини є універсальна воля, яка представлена в її власному характері. Погляди вчених щодо вольової сфери людини формувались і змінювались залежно від суспільно – історичних умов, тому чіткої концепції становлення вольової сфери й досі немає.

Об'єктом дослідження виступає вольова сфера підлітка.

Предметом дослідження є психологічні особливості розвитку вольової сфери особистості у підлітковому віці.